

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гольцова О. Є. Соціальне регулювання та правове регулювання – співвідношення понять // Часопис Київського університету права. – 2013. – №2. – С. 53-57.
2. Ісаєва В.В. Функції права: теоретико-правовий аналіз // Часопис Київського університету права. – 2013. – №1. – С. 45-48.
3. Право як соціальний інститут [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookwu.net/book_yevropejske-pravo-yak-fenomen-duhovno-praktichnogo-osvoyennya-svitu_701/39_pravo-yak-socialnij-institut.
4. Сайфуліна Ю.В. Право як соціальний інститут регуляції спілкування людини // Право і суспільство. – 2011. – №2. – С. 51-56.

Мороз С. А.

Заступник завідуючого відділу криміналістичних видів досліджень Тернопільського НДЕКЦ МВС України

Григорович Т.В.

Завідувач сектору технічних досліджень документів та почерку відділу криміналістичних видів досліджень Тернопільського НДЕКЦ МВС України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСТОВІРНОСТІ ПОРІВНЯЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Право людини на правосуддя гарантовано Конституцією України – розділ VIII. Основними засадами судочинства є: законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, підтримання державного обвинувачення в суді прокурором, забезпечення обвинуваченому права на захист, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом та обов'язковість рішень суду [5]. Запорукою справедливого суду, поряд із вищезгаданими засадами, є дотримання критеріїв достовірності доказів – можливість застосування фактичних даних у процесі доказування з погляду знання про джерела, обставини, методи їх утворення і отримання в контексті використання у справі інших матеріалів. Або, достовірність доказів - це їх «гносеологічна допустимість». У кримінальному процесі йдеться не про ту достовірність, що в точних науках (рівна одиниці), і не про «істинність» (істину можна шукати безкінечно), а про так звану практичну достовірність, якою переважає більшість людей, які перебувають у здоровому глузді, задовольняються в найвідповідальніших ситуаціях повсякденного життя [6].

Експертиза в судовому процесі є обґрунтованим результатом роботи кваліфікованих фахівців різних напрямків і відіграє важливе значення в судочинстві. Сучасне почеркознавство один з пріоритетних напрямків криміналістики та характеризується підвищеним запитом у слідчих підрозділах Національної поліції, державної податкової інспекції ДФС та особливо – судів. Необхідною передумовою для порівняльного дослідження в судовому

почеркознавстві завжди були, є і будуть зразки, вимоги до яких описані у багатьох як нормативно-правових документах так і в навчально-методичній літературі.

Судова практика знає безліч прикладів, коли під час проведення експертиз, у тому числі почеркознавчих, достовірність зразків викликала обґрунтований сумнів, оскільки ініціаторами досліджень з різних причин допускались порушення вимог щодо збору та перевірки порівняльного матеріалу.

Дана проблема набуває особливої ваги, оскільки на відміну від традиційної трасології, де зразки константні і залежать лише від матеріального фактору, при формуванні почерку, один із ключових чинників, поряд із анатомічними особливостями виконавця відіграє психофізіологічний фактор.

Методика проведення почеркознавчої експертизи передбачає три основні вимоги до зразків, це їх достатність, достовірність та співставність. Ці умови у деяких випадках переплітаються і забезпечуються виключно ініціатором експертизи, який відповідає за їх збір, а судовий експерт, згідно вимог п. 4 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України: «... не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи» [1, с. 32].

На практиці, неодноразово мали місце випадки свідомого чи не свідомого ігнорування замовниками експертиз даних вимог у різних проявах, у тому числі щодо забезпечення достовірності. Таким чином судові експерти, від висновку яких, як правило, приймається рішення у справі, набувають статусу ключової фігури судочинства.

Така колізія властива переважно у цивільних справах, по яких перевіріці підлягають особи, що померли, експериментальні зразки яких фізично неможливо відібрати щоб перевірити достовірність вільних, а зацікавлена сторона, яка пропонує суду вільні зразки, може ними маніпулювати, і тим самим робить судових експертів заручниками ситуації, оскільки інша сторона судового процесу може оскаржувати висновок.

Досить багато авторів у своїх роботах спрямовували зусилля на висвітлення цього питання. Проте, у більшості публікацій їх досягнення обмежувались констатацією фактів та неодноразовим дублюванням уже напрацьованих раніше матеріалів.

Законодавець у нормативних документах, якими користуються судові експерти при проведенні експертиз, такі ситуації не завжди чітко коментує. Зокрема:

У Законі України «Про судову експертизу»:

- згідно п. 1 ст. 13 «Права судового експерта» експерт має право «ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи, і подавати клопотання про надання додаткових матеріалів». Хоча цим не забезпечується гарантій дотримання проблемної вимоги щодо зразків [2].

В Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом МЮУ від 08.10.1998 № 53/5:

- згідно ст. 2.1. «Експерт має право»: «Експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставленні питання виходять за межі його спеціальних знань. Заява про відмову повинна бути вмотивована». Аналогічне право забезпечується п. 4 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України [3],

- згідно ст. 2.2 «На експерта покладаються такі обов'язки»: «... невідкладно заявити клопотання органу (особі), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), щодо уточнення питань або надання відповідних матеріалів у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення (поставлених експертові питань) або виникнення потреби у додаткових матеріалах, необхідних для проведення повного дослідження» [3].

В обох випадках також не забезпечується гарантій дотримання проблемної вимоги щодо зразків, а лише надається варіативне поле для обґрунтованої відмови від проведення досліджень.

Методикою судово-почеркознавчої експертизи, схваленою координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол від 20.04.2017 № 19, у розділі «Мінімальний обсяг вільних та експериментальних зразків», більш чітко окреслено критерії повернення надісланих матеріалів без виконання. Зокрема, якщо при призначенні або проведенні почеркознавчої експертизи не виконуються наступні вимоги.

Під час призначення почеркознавчих експертиз у розпорядженні експерта повинні бути надані зразки почерку (підпис) особи, яка підлягає ідентифікації (вільні, умовно-вільні та експериментальні).

Вільні та експериментальні зразки:

- буквеного тексту надаються не менше ніж на 15 аркушах;
- цифрового тексту, надаються у вигляді записів однозначних і багатозначних чисел із супутніми їм буквеними записами, не менше ніж на 15 аркушах;

- записів «друкованими» буквами – не менше 15 сторінок, стандартного формату.

Вільні зразки підпису за можливістю слід надавати не менше ніж на 15 документах, експериментальні – не менше 5-8 аркушах, на кожному з яких повинно бути розміщено від 20 до 30 підписів.

У разі потреби, експерт має право порушити перед ініціатором призначення експертизи клопотання про надання додаткових вільних та (або) експериментальних зразків, які б забезпечили повне та якісне проведення дослідження» [4, с. 8].

Проте і тут вказується лише про можливість повернення матеріалів без виконання.

Пунктом 3 ст. 101 Кримінального процесуального кодексу України «Висновок експерта», описується ситуативний імунітет щодо обов'язкового сприйняття зразків як таких: «Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність» [1, с. 44].

Відбір вільних зразків Кримінальним процесуальним кодексом України описаний лише п. 2 ст. 245 «Отримання зразків для експертизи»: «Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положенням про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160-166 цього Кодексу)» [1, с. 102]. Проте і у цьому випадку немає 100% гарантії їх достовірності.

У даній проблемі вбачається лише один шлях вирішення, апробований на практиці, а саме – при формулюванні як синтезуючих частин, так і самих висновків, улюбих їх формах, не оперувати персональними даними певних громадян, які перевіряються, а лише констатувати про виконання спірного (спірних) підпису (підписів) чи запису (записів) тією (тими) ж особою

(особами), чи іншою (іншими), що і підпис (підписи) чи запис (записи) у наступних документах (перерахувати).

Таким чином, судовий експерт при чіткому формулюванні висновку знімає із себе відповідальність щодо достовірності зразків, дотримуючись вимог методики судово-почеркознавчої експертизи.

Подібні процесуально не збалансовані питання виникають і при проведенні експертних досліджень по заявах фізичних осіб та організацій, оскільки юридична достовірність документів, які виступають у якості зразків чи об'єктів, не підтверджується жодним чином.

Лише творчий підхід до процесу дослідження, який обов'язково ґрунтується на законодавчо-правовій платформі, може, не порушуючи логічних та фактичних результатів експертиз, формулювати обґрунтовані висновки відповідно до діючої методики, чим забезпечує право людини на справедливе судочинство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст] : станом на 26 листопада 2012 р. – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 292 с.

2. Закон України про судову експертизу від 1994 року. <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом МЮУ від 08.10.1998 № 53/5. <http://zakon0.rada.gov.ua>.

4. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; Уклад. К.М. Ковальов, З.С. Маленевська, Н.Г. Шпакович. – К., 2008. – 34 с.

5. Конституція України. <http://ibib.ltd.ua/dostovirnist-dokaziv.html>

Морщакова О. С.

к.філос.н., доцент кафедри психології
та соціальної роботи ТНЕУ

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПАРАМЕТР ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Відповідно до синергетичного підходу, який є досить поширеним сьогодні у правових дослідженнях, “порядок” є поняттям, зміст якого зумовлюється характеристикою якісних й трансформаційних змін в соціальній системі. “Порядок” як смислова дефініція виступає гарантом «динамічної рівноваги» соціальної системи, умовою й вирішальним фактором її стабільності, чинником спрямованості розвитку соціальних відносин у нормотворче русло.

Фактори стабілізації соціальної системи умовно іменуються “параметрами порядку”, дія яких прямо чи опосередковано впливає на процеси управління розвитком соціальної системи, інституалізацію соціальних зв'язків. Звичайно, що параметр може мати не лише правову форму, але містити такий зміст, який би охоплював всю систему суспільних відносин у цілісності [123, 128]. У правовій системі параметрами “порядку” є справедливість, законність, гідність як етико-моральнісні інваріанти систем взаємодії.